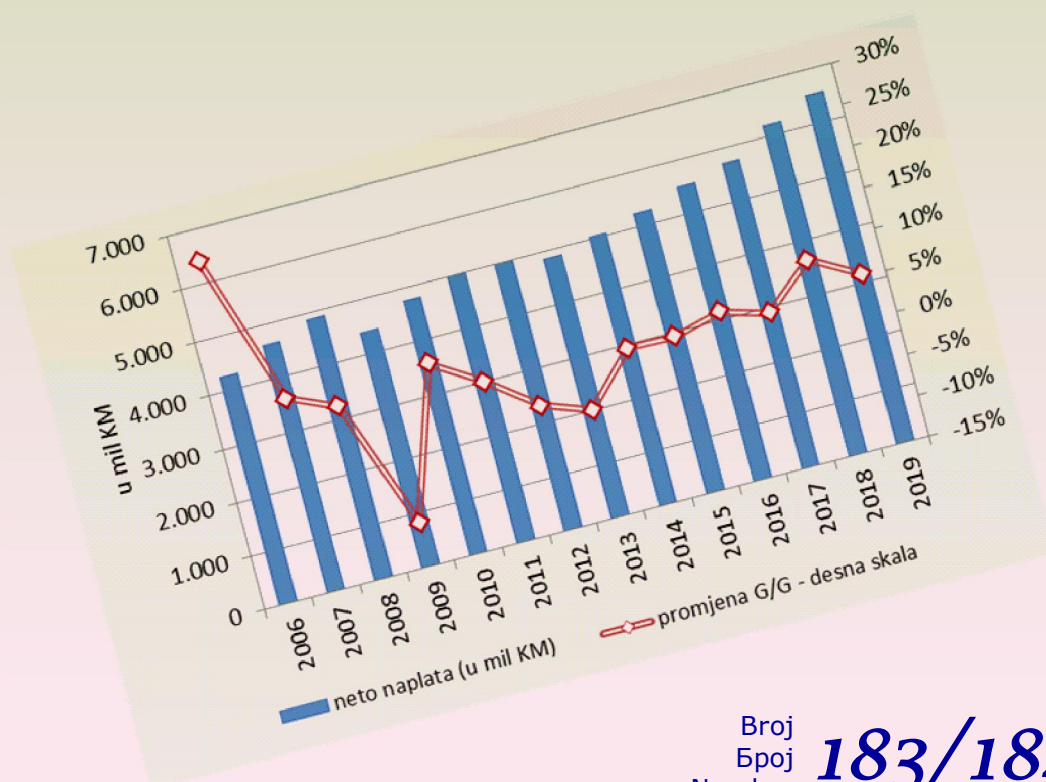

Macroeconomic Unit of the Governing Board of the Indirect Taxation Authority

ОМА Билтен

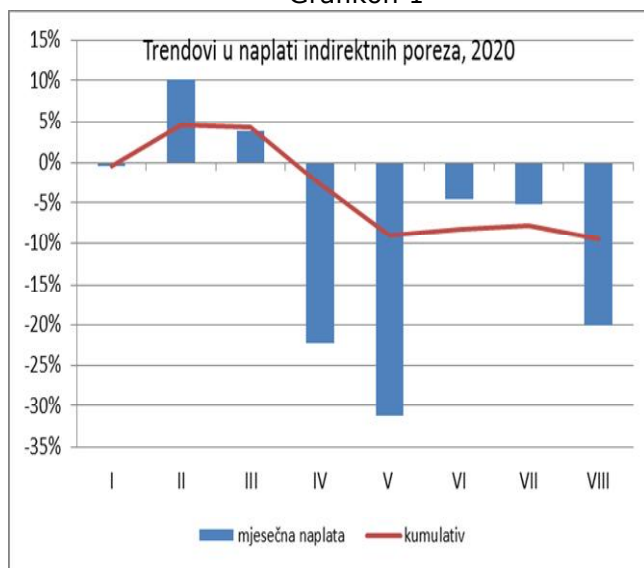

Broj
Број
Number **183/184**

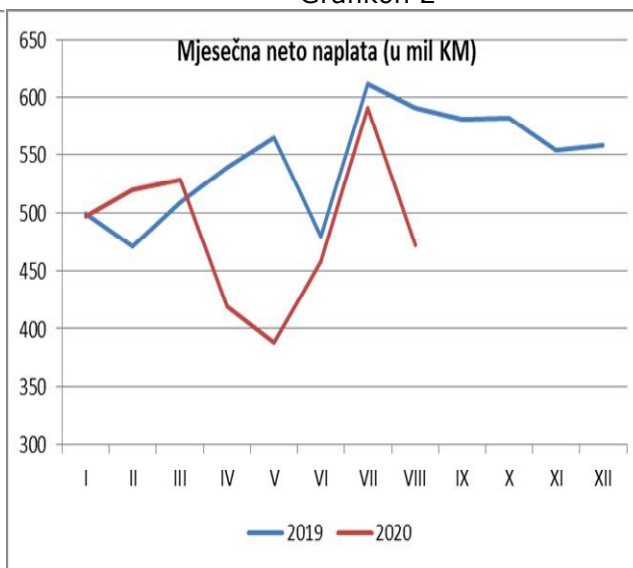
U fokusu...

U mjesecu augustu znatno su produbljeni negativni trendovi u naplati prihoda od indirektnih poreza uzrokovani pojavom koronavirus. Prema preliminarnom izvještaju UIO o gotovinskom toku u augustu 2020. naplaćeno je 582,4 mil KM bruto prihoda, što je za 118,1 mil KM manje nego u istom mjesecu 2019. Budući da su isplate povrata na razini isplata iz augusta 2019. deficit neto prihoda u augustu korespondira deficitu bruto prihoda. Izraženo u procentima, mjesečni pad neto naplate u odnosu na august 2019. iznosi čak -20,1% (Grafikon 1, mjesečna naplata). Nastavak negativnih trendova u augustu doveo je do povećanja kumulativnog deficita u naplati indirektnih poreza na 555,5 mil KM, dok je deficit neto prihoda, zbog smanjenja isplata povrata od 15,4%, iznosio 402,9 mil KM. U konačnici, neto naplata prihoda od indirektnih poreza u periodu januar – august 2020. je pala za 9,4% u odnosu na isti period 2019 (Grafikon 1, kumulativ).

Grafikon 1

Grafikon 2

Grafikon 2 pokazuje da se, nakon približavanja u julu, u augustu ponovno produbio jaz u naplati prihoda u odnosu na referentne mjesec 2019. Glavni faktori negativnog rasta PDV-a u augustu su veliki pad uvoza, te neočekivani rast povrata PDV-a po osnovu međunarodnih projekata. Iako se očekivalo da će u ljetnim mjesecima potrošnja nerezidenata (dijaspora, turisti, u tranzitu, prekogranična potrošnja) doprinijeti oporavku naplate PDV-a i akciza, to se nije desilo zbog zadržavanja restrikcija pri ulasku u BiH, kako od strane domaćih vlasti tako i od strane zapadnih zemalja. Dodatno, spor oporavak EU negativno djeluje na ekonomiju BiH, zaposlenost i potrošnju građana, a time i na naplatu indirektnih poreza.

dr.sc. Dinka Antić
 šef Odjeljenja

Sadržaj:

Analiza raspodjele prihoda od indirektnih poreza za period januar-juni 2020. godine	2
Statistička analiza potrošnje derivata nafte	9
Robna razmjena za period januar - juni 2020. godine	15

tehnička obrada : Sulejman Hasanović, IT saradnik
 lektor : Darija Komlenović, prof. anglistike

Analiza raspodjele prihoda od indirektnih poreza za period januar-juni 2020. godine

(Pripremila: Mirjana Popović, stručni savjetnik – makroekonomista)

U analizi je predstavljeno kretanje raspodjele prihoda od indirektnih poreza u Bosni i Hercegovini (u daljem tekstu: BiH) za period januar-juni 2020. godine. Kao uzorak u analizi korišten je period prvih šest mjeseci tekuće, kao i isti period ranijih godina.

S obzirom da su prihodi od indirektnih poreza najznačajniji u strukturi proračuna svih nivoa vlasti u BiH, dinamika punjenja Jedinstvenog računa i raspodjela prikupljenih sredstva, od velikog su značaja. U skladu sa mjerama preduzetim u cilju sprječavanja širenja virusa prouzrokovanog pandemijom COVID-19, u prvih šest mjeseci tekuće godine, ekonomija BiH znatno je pogođena. Mjere koje su prouzrokovale ekonomski šok, dovele su do smanjenja poslovanja u različitim sektorima, smanjenja vanjske trgovine, smanjenja tražnje određene vrste proizvoda i usluga osjetljivim na mjere, poteškoća u naplati potraživanja i slično. Sve ove mjere direktno su uticale na naplatu i raspodjelu prihoda od indirektnih poreza u zemlji.

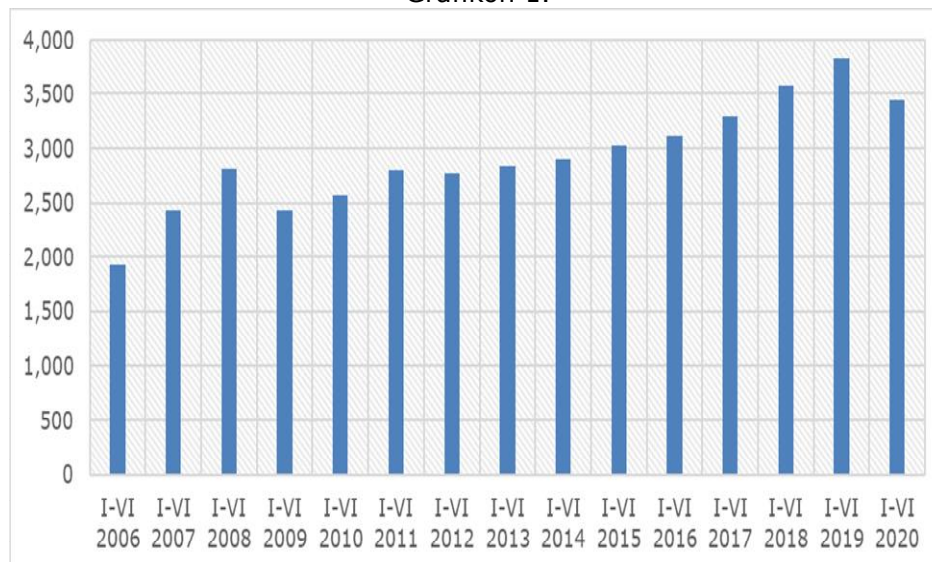
Fokus analize je sistem raspodjele po vertikalnoj strukturi, a u skladu sa propisanom metodologijom i postupkom raspodjele prihoda od indirektnih poreza koja je definirana Pravilnikom o izračunu koeficijenata doznačavanja entitetima (u daljem tekstu: Pravilnik)¹.

1. Naplata bruto prihoda od indirektnih poreza

Prihodi od indirektnih poreza najznačajnije učestvuju u javnim prihodima u BiH, te su naplata i raspodjela ovih sredstva od presudnog značaja za sve proračune. Kako prihodi namijenjeni za raspodjelu zavise od njihove naplate, prije analize raspodjele, važno je izvršiti analizu naplate bruto prihoda od indirektnih poreza.

Grafikon 1 prikazuje kretanje naplate bruto prihoda od indirektnih poreza za prvih šest mjeseci u periodu 2006.-2020. godina, u milionima KM.

Grafikon 1.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

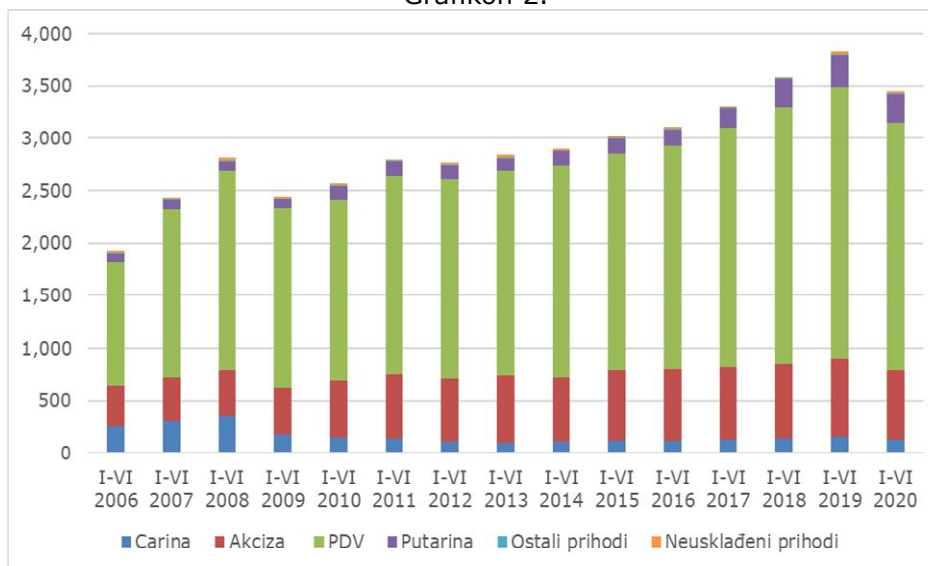
¹ "Službeni Glasnik BiH" broj 62/08

Posmatrajući polugodišnje podatke o naplati ukupnih bruto prihoda od indirektnih poreza u vremenskoj seriji prikazanoj grafikonom jedan, najveća naplata ostvarena je u prvih šest mjeseci 2019. godine. U periodu januar-juni 2006.-2008. godina, naplata bruto prihoda je zabilježila rast, nakon čega u prvoj polovini 2009. godini dolazi do značajnijeg pada, a kao rezultat globalne ekonomsko finansijske krize koja je značajno uticala na ekonomiju zemlje. Nakon 2009. godine, naplata bruto prihoda u periodu januar-juni svake godine bilježi konstantan rast sve do 2019. godine. U prvoj polovini tekuće godine, dolazi do značajnog pada u naplati bruto prihoda u odnosu na isti period prethodne godine, a kao rezultat ekonomskog šoka prouzrokovanog krizom COVID-19, te mjerama preduzetim u cilju sprječavanja širenja koronavirusa.

Pad naplaćenih bruto prihoda u prvoj polovini 2020. godine uzrokovan je padom prihoda u glavnim kategorijama, prvenstveno padom prihoda od uvoznih/izvoznih dažbina, odnosno padom bruto prihoda od carina, a koji su niži za 16,30% u odnosu na prvu polovinu 2019. godine. Pad bruto prihoda od carina rezultat je preduzetih mjera, a koje podrazumjevaju odgovarajuća ograničenja u vanjskoj trgovini. Takođe, bruto prihodi od akciza manji su za 10,78%, dok su bruto prihodi od PDV-a smanjeni 9,25% kao rezultat ekonomskog šoka prouzrokovanog sve većom negativnom stopom rasta uvoza, ograničavanjem rada u različitim sektorima, smanjenjem troškova stanovništva i slično. Tako je, u prvih šest mjeseci 2020. godine, naplata ukupnih bruto prihoda od indirektnih poreza manja za 9,95% u odnosu na isti period prethodne godine.

Grafikon 2. prikazuje kretanje strukture naplaćenih bruto prihoda od indirektnih poreza za prvih šest mjeseci tokom posmatranog perioda po vrstama prihoda pojedinačno. Iz grafikona se vidi da su najznačajniji bruto prihodi ostvareni od PDV-a, nakon čega slijede prihodi od akciza koji vremenom značajnije učestvuju u ukupnim prihodima, a kao rezultat povećanja akcize na određene proizvode koje je definirano izmjenama Zakona². Takođe, učešće prihoda od putarina se povećavalo u posmatranom vremenskom periodu, dok su prihodi od carina vremenom zauzimali manje učešće u ukupnim prihodima, a što je rezultat procesa liberalizacije vanjske trgovine sprovedenog u fazama.

Grafikon 2.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

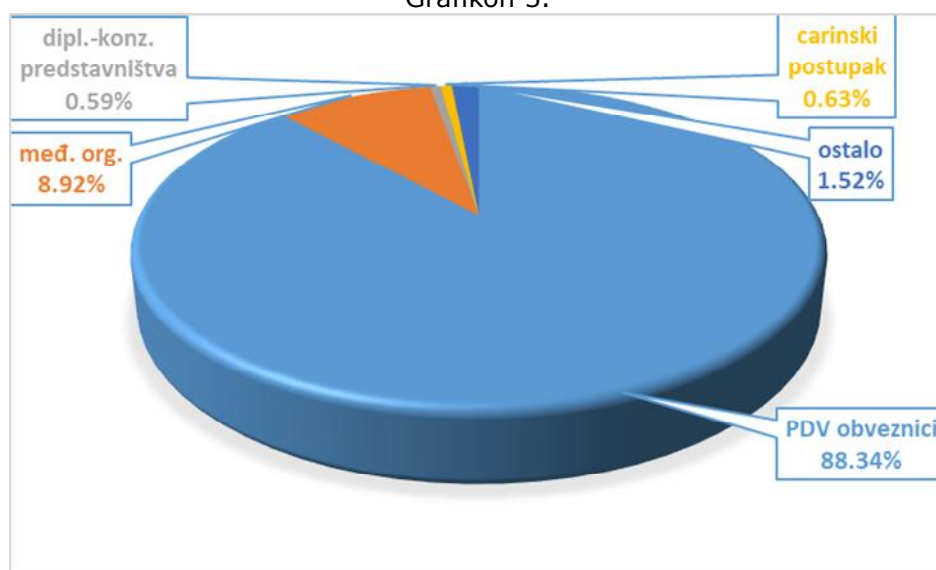
² Zakon o akcizama („Službeni Glasnik BiH“ br. 49/09,49/14,60/14,91/17) i Odluke o utvrđivanju specifične i minimalne akcize

1. Raspodjela prihoda od indirektnih poreza u periodu januar-juni 2020. godine

2.1. Raspodjela bruto prihoda od indirektnih poreza

Bruto prihodi od indirektnih poreza su ukupni prihodi namijenjeni za raspodjelu, a koji obuhvataju iznos sredstava namijenjen za povrate. S obzirom da prioritet u raspodjeli ukupnih prihoda od indirektnih poreza prikupljenih na Jedinствeni račun imaju povrati poreznim obveznicima, iznos prihoda koji je prikupljen na Jedinствeni račun (PDV, carine, akcize, putarina 0,15 KM), umanjuje se za iznos minimalne rezerve³ neophodan Upravi za indirektno oporezivanje BiH za kontinuiranu i nesmetanu isplatu povrata. Tako je, u prvih šest mjeseci 2020. godine za minimalne rezerve izdvojeno 19,37% ukupno raspoređenih prihoda od indirektnih poreza, predstavljeno grafikonom 4, dok grafikon 3 prikazuje strukturu povrata u prvoj polovini 2020. godine, u procentima.

Grafikon 3.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Najznačajnije izdvajanje od 88,34% odnosi se na povrat PDV-a poreznim obveznicima koji prema svojim PDV prijavama ostvaruju pravo na povrat, nakon čega slijedi izdvajanje od 8,92% koje se odnosi na povrat PDV-a po međunarodnim ugovorima.

Naredni korak u raspodjeli je doznačavanje pripadajućeg iznosa proračunu institucija BiH, gdje je u prvih šest mjeseci 2020. godine izdvojeno 11,27% ukupno raspoređenih prihoda od indirektnih poreza prikazano u grafikonu 4.

Preostali iznos nakon odbijanja iznosa za minimalne rezerve i iznosa koji pripada proračunu institucija BiH, predstavlja iznos za raspodjelu entitetima i Brčko Distriktu prema unaprijed utvrđenim koeficijentima raspodjele na kvartalnom nivou⁴, dok je koeficijent za raspodjelu Brčko Distriktu od polovine 2007. godine fiksiran⁵. Od iznosa koji u raspodjeli pripada entitetima i Brčko Distriktu, prioritetno se izdvajaju sredstva za otplatu vanjskog duga.

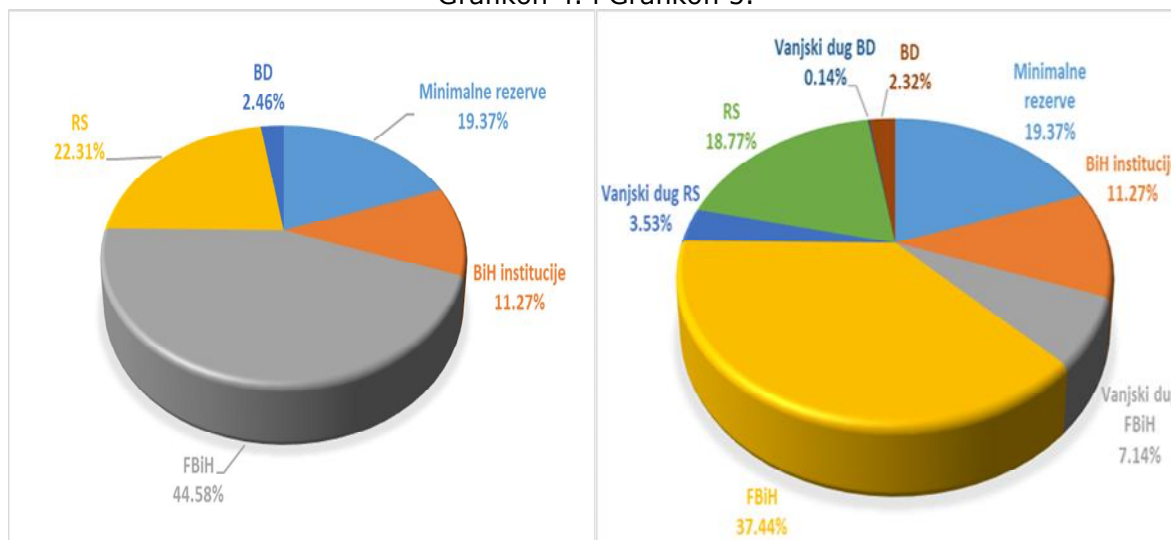
³ Iznos minimalne rezerve utvrđen je u skladu sa Pravilnikom o prikupljanju, sravnjenju, raspodjeli prihoda i izvještavanju, „Službeni Glasnik BiH”, br. 05/05

⁴ Odnos sume krajnje potrošnje iskazane u PDV prijavama obveznika na teritoriji datog entiteta, odnosno datog korisnika prihoda, i sume krajnje potrošnje iskazane u PDV prijavama na cijeloj teritoriji BiH.

⁵ Visoki predstavnik je, štiteći fiskalnu autonomiju utvrđenu Konačnom arbitražnom odlukom, 01.06.2007. godine nametnuo fiksni koeficijent za Brčko Distrikt u visini od minimalno 3,55% ili najmanje 124 miliona KM godišnje u apsolutnom iznosu.

Grafikonom 4 i 5 prikazan je procenat učešća u raspodjeli prihoda od indirektnih poreza po korisnicima u prvoj polovini 2020. godine. U grafikonu 4 procenat raspodjele entitetima i Brčko Distriktu obuhvata iznos za finansiranje vanjskog duga, a koji se oduzima od iznosa namijenjenog za raspodjelu entitetima i Brčko Distriktu, dok grafikon 5 prikazuje procenat raspodjele koji je u prvih šest mjeseci 2020. godine izdvojen za otplatu vanjskog duga.

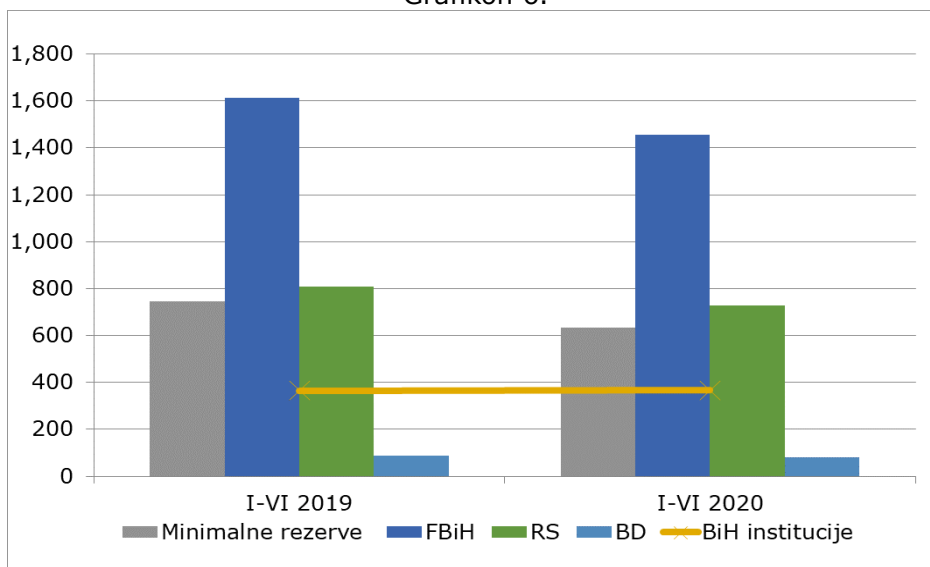
Grafikon 4. i Grafikon 5.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Grafikonom 6 prikazano je kretanje raspodjele bruto prihoda od indirektnih poreza za prvih šest mjeseci 2019. i prvih šest mjeseci 2020. godine, u milionima KM⁶. Raspoređeni bruto iznos u prvih šest mjeseci 2020. godine manji je za 9,95% u odnosu na isti period prethodne godine.

Grafikon 6.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

⁶ Iznos bruto prihoda isključuje naplatu namjenske putarine.

Najveće smanjenje zabilježeno je kod bruto prihoda namijenjenih za minimalne rezerve 15,40%, dok su entiteti i Brčko Distrikt zabilježili pad, tačnije Federacija BiH 9,85%, Republika Srpska 9,95% i Brčko Distrikt 9,89%.

U tabeli 1 prikazana je raspodjela bruto prihoda od indirektnih poreza za prvu polovinu 2019. i prvu polovinu 2020. godine, u procentima. U poređenju sa drugim učesnicima u raspodjeli, iz prikazanih podataka su vidljive promjene u strukturi raspodjele. Procentualni rast u učešću u raspodjeli u prvih šest mjeseci 2020. godine u poređenju sa istim periodom prethodne godine odnosi se na institucije BiH (1,20 p.p.) i Federaciju BiH (0,05 p.p.), dok je, s druge strane pad zabilježen u raspodjeli bruto prihoda namijenjenih za minimalne rezerve (-1,25 p.p.).

Tabela 1.

u %	I-VI 2019	I-VI 2020	indeks 2020-2019
Minimalne rezerve	20.62	19.37	-1.25
BiH institucije	10.07	11.27	1.20
FBiH	44.54	44.58	0.05
RS	22.31	22.31	0.00
BD	2.46	2.46	0.00
Ukupno	100.00	100.00	0.00

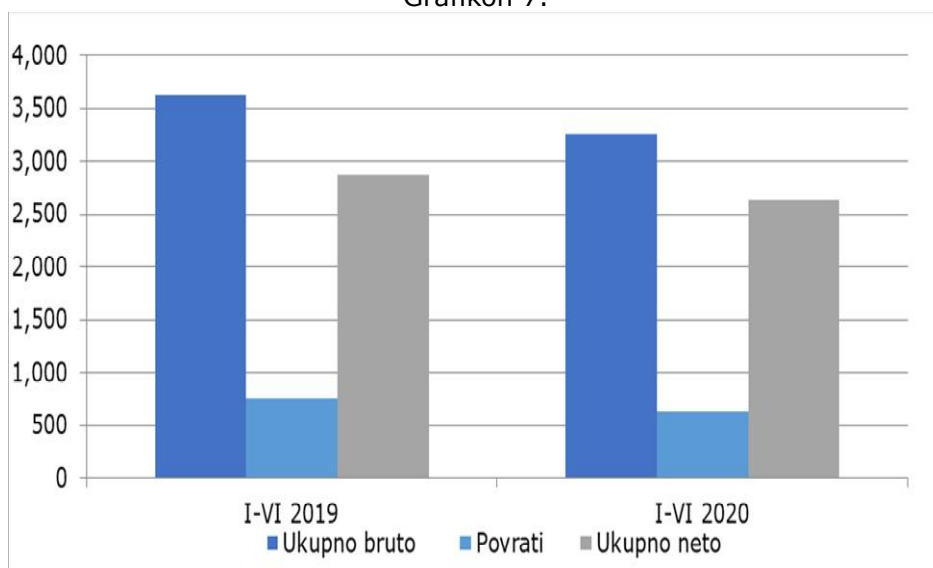
Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

2.2. Raspodjela neto prihoda od indirektnih poreza

Neto prihodi od indirektnih poreza predstavljaju prihode namijenjene za raspodjelu korisnicima nakon izvršenih povrata.

Grafikonom 7 prikazano je kretanje raspodjele bruto prihoda, povrata i neto raspoređenih prihoda od indirektnih poreza nakon izvršenih povrata, a za period prvih šest mjeseci 2019. i prvih šest mjeseci 2020. godine, u milionima KM.

Grafikon 7.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

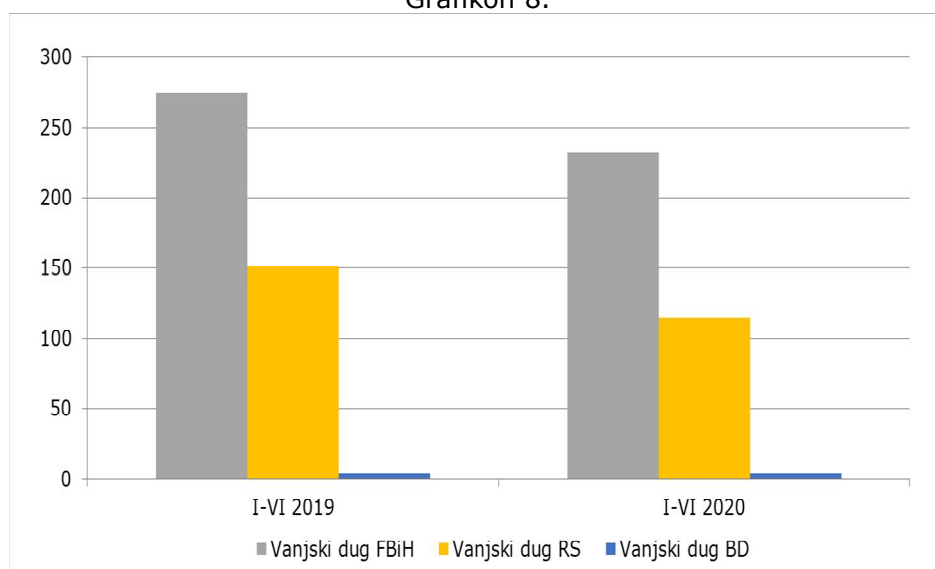
Kao što je prethodno navedeno, raspoređeni bruto iznos u prvih šest mjeseci 2020. godine manji je za 9,95% u odnosu na isti period prethodne godine, dok su povrati manji za 15,51%, a raspoređeni neto iznos manji je za 8,50%.

Ukoliko posmatramo raspodjelu neto prihoda od indirektnih poreza u prvoj polovini 2020. godine u odnosu na isti period 2019. godine, uočava se smanjenje koeficijenta u Republici Srpskoj u korist Federacije BiH (-0,02 p.p.), dok je koeficijent za raspodjelu Brčko Distriktu fiksna, u skladu sa odlukom Visokog predstavnika.

2.3. Vanjski dug

Povećanje raspodjele prihoda od indirektnih poreza namijenjenih za finansiranje vanjskog duga ukazuje na povećanu otplatu vanjskog duga stranim povjericima. Grafikonom 8 predstavljeno je kretanje raspodjele prihoda od indirektnih poreza namijenjenih za finansiranje vanjskog duga u prvih šest mjeseci 2019. i prvih šest mjeseci 2020. godine, u milionima KM.

Grafikon 8.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

Iznos raspodjele za otplatu vanjskog duga Brčko Distrikta u prvoj polovini 2020. godine blago je veći, tačnije 2,89% u odnosu na isti period prethodne godine, dok je iznos za otplatu vanjskog duga entiteta manji u prvih šest mjeseci 2020. godine, u poređenju sa istim periodom prethodne godine. U prvoj polovini 2020. godine u odnosu na isti period prethodne godine, iznos namijenjen za otplatu vanjskog duga Federacije BiH manji je za 15,27%, dok je iznos za otplatu vanjskog duga Republike Srpske manji za 23,51%.⁷

Tabela 2 prikazuje procenat učešća entiteta i Brčko Distrikta u ukupnim izdvajanjima za otplatu vanjskog duga. Posmatrajući kretanje vanjskog duga primjetno je povećanje izdvajanja sredstava u Federaciji BiH kao i blago povećanje u učešću Brčko Distrikta, te shodno tome smanjenje izdvojenih sredstava u Republici Srpskoj za prvih šest mjeseci 2020. godine, a u odnosu na isti period prethodne godine.

⁷ Otplata vanjskog duga vrši se u skladu sa ranije preuzetim međunarodnim obavezama i dinamikom otplate vanjskog duga. Tendencija smanjenja otplate vanjskog duga entiteta nužno ne predstavlja manju zaduženost, već predstavlja dinamiku otplate.

Tabela 2.

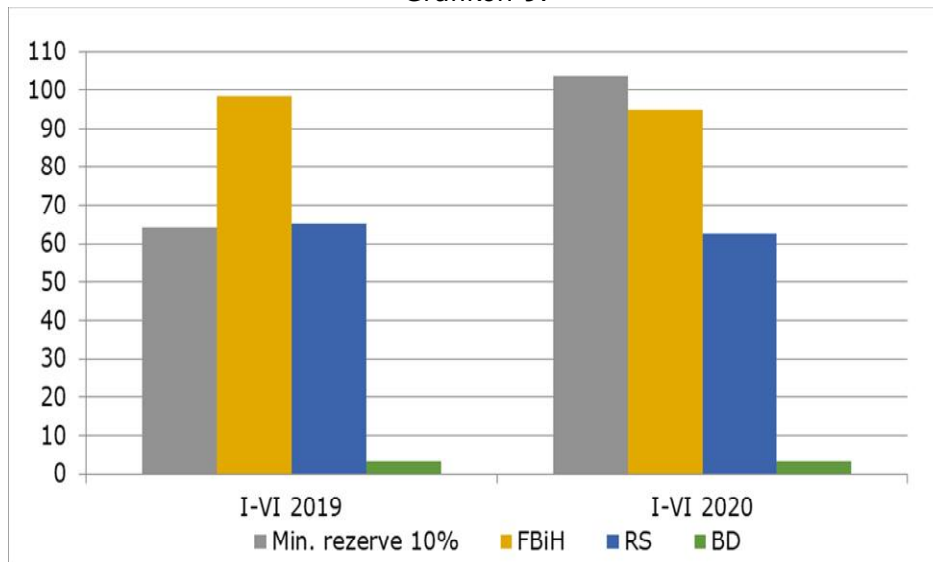
u %	I-VI 2019	I-VI 2020
Vanjski dug FBiH	63.92	66.02
Vanjski dug RS	35.05	32.69
Vanjski dug BD	1.04	1.29
Ukupno	100.00	100.00

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH, prikaz OMA

2.4. Raspodjela prihoda od putarine za autoputeve

U skladu sa izmjenama i dopunama Zakona o akcizama u BiH⁸ (u daljem tekstu: Zakon), iznos putarine za autoputeve po litri derivata koji se prodaju na tržištu BiH, a koji se prikuplja na poseban podračun Jedinostvenog računa, iznosi 0,25 KM. Nakon što se izmjenjeni Zakon počeo primjenjivati, donesena je Odluka o privremenoj raspodjeli prihoda od putarine za izgradnju autoputeva i izgradnju i rekonstrukciju drugih puteva⁹ (u daljem tekstu: Odluka), kojom je propisana metodologija raspodjele.

Grafikon 9.

Izvor: Podaci Uprave za indirektno oporezivanje BiH

Prema metodologiji, prihodi se prikupljaju na poseban podračun u okviru Jedinostvenog računa nakon čega 10% ukupno prikupljenih prihoda ostaje na podračunu Jedinostvenog računa i služi za poravnanje prihoda po utvrđivanju konačne metodologije, dok se preostalih 90% dijeli između entiteta i Brčko Distrikta prema utvrđenim procentima¹⁰. Grafikon 9 prikazuje raspodjelu prihoda od putarine za autoputeve koja je, srazmjerno propisanim koeficijentima, raspoređena u prvih šest mjeseci 2019. i prvih šest mjeseci 2020. godine, u milionima KM.

⁸ „Službeni Glasnik BiH”, broj 91/17

⁹ „Službeni Glasnik BiH”, broj 50/18

¹⁰ Federacija BiH 59%, Republika Srpska 39%, Brčko Distrikt 2%

Statistička analiza potrošnje derivata nafte

(Pripremila: Aleksandra Regoje, stručni savjetnik – makroekonomista)

Uvod

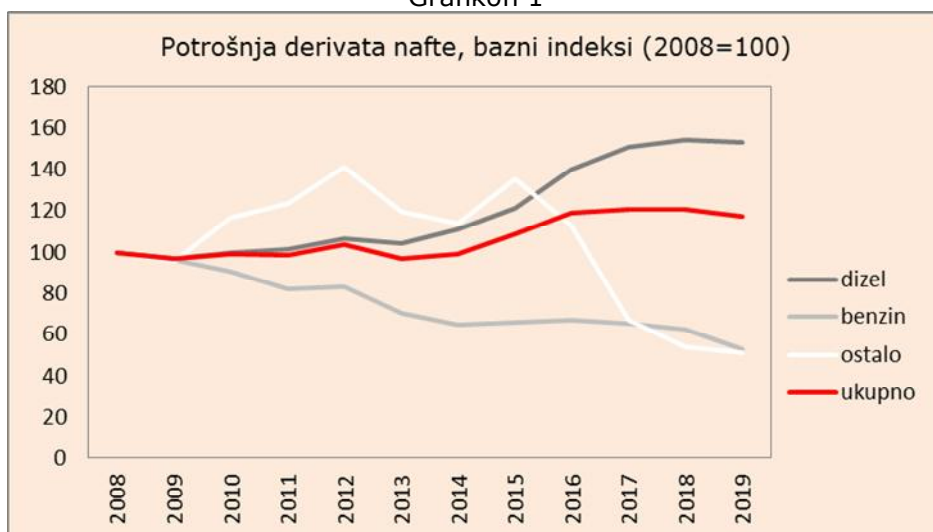
Dinamika potrošnje derivata nafte od izuzetne je važnosti za prihode od indirektnih poreza. Prihodi od akciza na derivate nafte i putarine činili su 18% neto prihoda od indirektnih poreza u 2019. godini. Sa pripadajućim prihodima od PDV-a taj procenat je još veći i iznosi 21%. U nastavku će biti prezentovani rezultati statističke obrade potrošnje derivata nafte. Prikazane su sezonske oscilacije potrošnje po pojedinim kategorijama potrošnje derivata, te značaj sezonske komponente. Nakon toga su prikazani rezultati regresione analize, jednostavne i višestruke, gdje zavisnu varijablu predstavlja potrošnja dizel goriva i benzina. Prvo su prikazani rezultati jednostavne regresije, sa jednom nezavisnom varijablom koju predstavlja visina BDP-a. Nakon toga su u model uključivane druge varijable, kako bi se pokušalo postići veći procenat objašnjenosti varijabilnosti zavisne varijable regresionim modelom.

Treba napomenuti da pojam „potrošnja derivata“ u ovom prilogu podrazumijeva količine izračunate od strane autora, te da uključuju količinu uvezenih derivata nafte i količinu domaćih derivata nafte stavljenih u promet. Količine domaćih derivata iz akciznih prijavi uzete sa vremenskim pomakom $m-1$, kako bi osnovica bila ispravno prikazana u skladu sa odredbama Zakona o nastanku obaveze i plaćanju akcize.

1. Potrošnja derivata nafte – dinamika i struktura

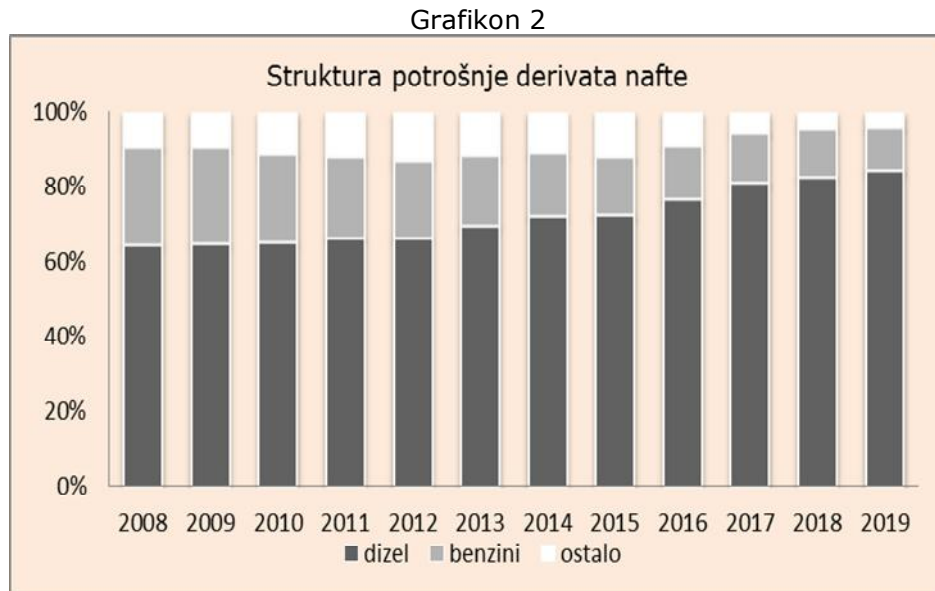
Potrošnja derivata nafte u odnosu na baznu, 2008. godinu prikazana je na Grafikonu 1. Ukupna potrošnja derivata nafte je u periodu od 2008. do 2019. godine porasla za 17,5%. U istom periodu je potrošnja dizel goriva porasla za čak 53,1%, dok je potrošnja benzina opala za 47,6%. Komponenta „ostalo“, koju najvećim dijelom čini lož ulje, je 2016. godine bila za 35,6% veća nego u 2008. godini. Nakon toga je počela snažno opadati, tako da je u 2019. godini bila manja za 49,2% u odnosu na 2008. Rast komponente lož ulja od 2009. godine objašnjava se uvođenjem namjenske putarine za autoputeve od 2009. godine koja se ne ubire na lož ulje, te je rast poreznog opterećenja dizel goriva i benzina predstavljao stimulans za nezakonito korištenje lož ulja za pogon vozila. Pad komponente lož ulja od 2016. godine rezultat je efikasnih kontrolnih aktivnosti UIO i mjera entitetskih vlada, kao i smanjenja jaza između cijena dizel goriva i benzina sa jedne strane i lož ulja sa druge, sa početkom primjene novog zakonodavstva od 2018. godine.

Grafikon 1

Izvor: Prikaz autora na osnovu podataka UIO

Odnos cijena benzina i dizel goriva na uvozu se, prema podacima UIO, nije značajno mijenjao tokom posmatranog perioda, te to ne može biti razlog snažnog pada potrošnje benzina. Razloge rasta dizel goriva i pada benzina u strukturi potrošnje naftnih derivata (Grafikon 2) možemo tražiti u promjenama preferencija potrošnje, te u dugogodišnje većim cijenama benzina u odnosu na dizel.

2. Sezonska komponenta potrošnje derivata nafte

U biltenu broj 174-175 objavljenom u januaru 2020. godine prezentovan je prilog o mjesečnim fluktuacijama prihoda od indirektnih poreza.¹¹ Prikazana je jednostavna procedura ekstrakcije sezonske komponente pomoću metode sezonskog indeksa.¹² Metoda se zasniva na izračunu sezonskih indeksa na osnovu korigovane medijane pokazatelja odnosa izvornog niza i centriranih pomičnih prosjeka.¹³ Nakon kalkulacije sezonskih indeksa, postavljeni su regresioni modeli i izračunati koeficijenti determinacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela mjesečnih iznosa pojedinih vrsta prihoda u odgovarajućem periodu, kako bi se prikazalo koliko dobro se sezonski indeksi „uklapaju“ u stvarne udjele u pomenutom periodu. Rezultati izračuna ukazivali su na vrlo visok značaj sezonske komponente kod prihoda od putarine i manji, ali nezanemariv, značaj kod prihoda od akciza na derivate nafte.¹⁴ U ovom prilogu autor je u istraživanju išao dalje, kako bi se zaključilo koja vrsta potrošnje derivata ima izraženiju sezonsku komponentu. Na osnovu serije podataka potrošnje derivata od 2011. do 2019. godine izračunati su sezonski indeksi, na isti način kao u prilogu u Biltenu br. 174-175. Ponovo su postavljeni regresioni modeli, i izračunati koeficijenti determinacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela mjesečnih iznosa potrošnje pojedinih derivata u odgovarajućem periodu.

U grafikonima 3-5 predstavljeni su izračunati sezonski indeksi (crvena linija) i stvarni udjeli potrošnje derivata u godini (crna isprekidana linija) u periodu 2011-2019. U tabelama 1-3

¹¹ Regoje A., „Mjesečne fluktuacije prihoda od indirektnih poreza“, OMA Bilten 174-175, januar-februar 2020

¹² Izračun izvršen na osnovu metodologije prezentovane u Newbold P. et al. „Statistika za poslovanje i ekonomiju“, Mate d.o.o., Zagreb (2010), str. 732.

¹³ Iako su mnogo složenije od ove procedure, službene procedure korekcije u pravilu se zasnivaju na pomičnim prosjecima.

¹⁴ Koeficijent determinacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela prihoda od putarine i akciza na derivate nafte za period 2010-2017 prema izračunu autora iznosio je 85,0% i 60,7%, respektivno.

predstavljani su koeficijenti korelacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela potrošnje derivata po godinama.

Grafikon 3. Dizel gorivo

Tabela 1. Dizel gorivo

god.	koef. k.
2011	0,92
2012	0,96
2013	0,97
2014	0,79
2015	0,94
2016	0,87
2017	0,94
2018	0,93
2019	0,88

Grafikon 4. BMB

Tabela 2. BMB

god.	koef. k.
2011	0,90
2012	0,71
2013	0,97
2014	0,95
2015	0,91
2016	0,85
2017	0,97
2018	0,96
2019	0,96

Grafikon 5. Lož ulje

Tabela 3. Lož ulje

god.	koef. k.
2011	0,84
2012	0,26
2013	0,84
2014	0,89
2015	0,89
2016	0,08
2017	0,78
2018	0,68
2019	0,74

Izvor za tabele 1-3 i grafikone 3-5: Kalkulacija autora na osnovu podataka UIO

Vidimo da potrošnja dizel goriva i BMB¹⁵-a ima veći značaj sezonske komponente od potrošnje lož ulja. Koeficijent determinacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela potrošnje u godini dizel goriva i BMB-a za period 2011-2019 iznosi 81,7% i 79,3%, respektivno. Na ovom se nismo zaustavili, nego smo išli dalje u analizi, kako bi vidjeli u kojim godinama je bilo najveće odstupanje od izračunatih sezonskih indeksa. Izračunati su koeficijenti korelacije sezonskih indeksa i stvarnih mjesečnih udjela potrošnje po godinama. Iz Tabele 2. vidimo da je u slučaju potrošnje dizel goriva najveće odstupanje od sezonske sheme zabilježeno u 2014. godini na što ukazuje najniži koeficijent korelacije u posmatranom periodu od 78,5%. Kada iz našeg prvobitnog uzorka isključimo podatke za potrošnju dizel goriva za 2014. godinu, i onda izračunamo koeficijent determinacije sa istim sezonskim indeksima, onda on iznosi čak 84,6%, ili 2,9 p.p. više od koeficijenta determinacije za cijeli uzorak. Iz Tabele 3. vidimo da je u slučaju potrošnje BMB goriva najveće odstupanje od sezonske sheme zabilježeno u 2012. godini na što ukazuje najniži koeficijent korelacije u posmatranom periodu (71,2%). Kada iz našeg prvobitnog uzorka ovdje isključimo podatke za potrošnju BMB goriva za 2012. godinu, onda koeficijent determinacije stvarnih udjela i istih sezonskih indeksa iznosi 85,6%, što je za čak 6,3 p.p. više od koeficijenta determinacije za cijeli uzorak.

Iz Grafikona 5. se može vidjeti da potrošnja lož ulja nema izraženu sezonsku komponentu. To može biti jedan od razloga gore pomenute izraženije sezonske komponente kod prihoda od putarine nego kod prihoda od akciza na derivate nafte, s obzirom da lož ulje ne ulazi u osnovicu za obračun putarine. Koeficijent determinacije sezonskih indeksa i stvarnih udjela potrošnje lož ulja u godini a za period 2011-2019 iznosi svega 41,6%. Kada iz uzorka isključimo podatke za godine sa najmanjim koeficijentima korelacije stvarnih udjela sa sezonskim indeksima (2012 i 2016, Tabela 3), onda koeficijent determinacije stvarnih udjela i istih sezonskih indeksa raste za čak 17,1 p.p., ali je i dalje dosta nizak u odnosu na odgovarajuće izračune za dizel gorivo i BMB.

Iz navedenog možemo zaključiti da potrošnja dizel goriva i BMB-a ima izraženu sezonsku komponentu. Najveća potrošnja dizel goriva (Grafikon 3) obično se odvija u trećem kvartalu godine (sezonski indeksi za mjeseci juli, avgust i septembar iznose preko 1,1 odnosno preko 9%, pretvoreno u udjele¹⁶). Isti je slučaj sa potrošnjom BMB-a (Grafikon 4), sa još višim sezonskim indeksima u navedenim mjesecima. Potrošnja lož ulja nema izraženu sezonsku komponentu, ali su udjeli u potrošnji obično najznačajniji u mjesecima zadnjeg kvartala (Grafikon 5).

3. Regresiona analiza

Jednostavna regresiona analiza omogućava: (1) procijenjene vrijednosti zavisne varijable kao funkciju nezavisne varijable i (2) procijenjenu marginalnu promjenu zavisne varijable kao rezultat jedinične promjene nezavisne varijable. Sa druge strane, višestruka regresija omogućava da se utvrdi združeni uticaj više nezavisnih varijabli na zavisnu varijablu. Marginalnu promjenu je ovdje teže procijeniti jer nezavisne varijable nisu povezane samo sa zavisnom, nego i međusobno. Da bi se dobile dobre procjene koeficijenata modela, treba razmotriti spektar nezavisnih varijabli i među njima izabrati **one koji nisu u čvrstim međusobnim odnosima** i naći model koji će biti dobro ugrađen u sve podatke.¹⁷

U nastavku su predstavljeni rezultati regresione analize u kojoj je zavisna varijabla potrošnja dizel goriva i benzina u BiH. Za nezavisne varijable izabrane su one koje su, po izračunatim statističkim parametrima, relevantne za model.¹⁸ Nakon procjene parametara regresionog modela, ispituje se njegov kvalitet i sposobnost da objasni dinamiku zavisne varijable. U Tabeli 4. predstavljeni su

¹⁵ BMB – bezolovni benzin

¹⁶ Sezonski indeks podijeljeno sa 12 mjeseci

¹⁷ Newbold P. et al. „Statistika za poslovanje i ekonomiju“, Mate d.o.o., Zagreb (2010)

¹⁸ Na osnovu izračunate vrijednosti Studentovog obilježja (t) i p-vrijednosti možemo zaključiti i znajući ostale varijable regresionog modela, možemo zaključiti da li je određena varijabla sama po sebi važna za model.

koeficijenti determinacije R^2 i podešeni koeficijenti determinacije. Koeficijent determinacije R^2 definiše se kao proporcijski udio varijabilnosti uzorka objašnjen regresijom ili odnosom SSR/SST, gdje je SSR predstavlja objašnjenu varijabilnost uzorka, a SST ukupnu. Iz izračunatog R^2 možemo utvrditi procenat varijabilnosti zavisne varijable objašnjen nezavisnim varijablama, odnosno regresionom jednačinom. Postoje određeni nedostaci u pogledu korištenja koeficijenta determinacije R^2 kao sveobuhvatne mjere kvaliteta regresione jednačine. Kada se modelu dodaju dodatne nezavisne varijable objašnjena varijabilnost (SSR) će rasti čak i ako dodatna nezavisna varijabla ne predstavlja važnu prediktorsku varijablu. U tom slučaju povećana vrijednost R^2 može dovesti do obmane rezultata. Da bi se izbjegao taj problem koristi se podešeni koeficijent determinacije, koji daje bolje poređenje dva modela višestruke regresije sa različitim brojem nezavisnih varijabli. Razlika između R^2 i podešenog R^2 je značajna u slučaju kada regresioni model sadrži niz nezavisnih varijabli koje ne predstavljaju važne uslovne prediktore.

Koeficijenti višestruke regresije računaju se procedurom najmanjih kvadrata, slično kao kod jednostavne regresije. Varijansa procijenjenih koeficijenata raste direktno sa udaljenošću tački od linije regresije. Takođe treba napomenuti da varijansa procijenjenih koeficijenata raste sa rastom korelacije između nezavisnih varijabli. **Ako je moguće birati, visoko korelirane nezavisne varijable bi trebalo izbjegavati.** Koeficijenti višestruke regresije su uslovni koeficijenti, odnosno zavise i od ostalih varijabli uključenih u model. To je sa višestrukom regresijom uvijek slučaj, osim kada korelacija nezavisnih varijabli jednaka nuli.

Iz Grafikona 1. smo vidjeli da je potrošnja dizel goriva u BiH zabilježila ogroman rast u proteklih desetak godina, dok je potrošnja benzina drastično opala. Uzroke ovakvih kretanja ne možemo tražiti u dinamici nezavisnih varijabli koje su u nastavku izabrane za regresionu analizu (kretanje cijena derivata, BDP i dr.) s obzirom da se radi o supstitutima na čiju su potrošnju, kao što je već navedeno, snažno uticale promjene preferencija potrošača. Potrošnja derivata nafte će stoga ovdje biti analizirana zajedno. Zavisna varijabla (y) će u našem modelu biti „potrošnja dizel goriva i benzina (u mil l)“. Analizirani su godišnji podaci u periodu od 2005 do 2019. godine.

Prvo je postavljen model jednostavne regresije, gdje je nezavisna varijabla visina BDP-a (u mil KM). Rezultati regresione analize prikazani su u jednačini (1) u Tabeli 4. Može se uočiti da koeficijent uz nezavisnu varijablu iznosi 0,029, što znači da bi rast BDP-a za 1 mil KM trebao dovesti do rasta količine potrošnje dizel goriva i benzina za 29 hiljada l (0,029 mil l). P-vrijednost koeficijenta iznosi nula, što znači da je nezavisna varijabla važna za model.¹⁹ Koeficijent determinacije R^2 iznosi svega 74,1%, što znači da je varijabilnost potrošnje dizel goriva i benzina objašnjena sa dinamikom BDP-a u navedenom regresionom modelu iznosi svega taj procenat.

Da bi sa većom sigurnošću objasnili dinamiku potrošnje dizel goriva i benzina, postavili bismo model višestruke regresije, dodavajući i druge nezavisne varijable. Prvo su u analizu dodate cijene derivata na uvozu, i to prosječna ponderirana godišnja cijena dizela goriva i benzina na uvozu. Rezultati regresione analize prikazani su u jednačini (2) u Tabeli 4. Kada smo uveli ovu varijablu, nešto su se promijenili su *intercept*²⁰ regresione jednačine i koeficijent uz BDP. Koeficijent uz cijene je očekivano negativan i iznosi -171,61, što znači da rast cijena za 1 KM/l bi trebao dovesti do pada količina potrošnje dizel goriva i benzina za toliko miliona litara, uz ostale nepromijenjene uslove. Prilagođeni koeficijent determinacije iznosi 81,9% što znači da je taj procenat varijabilnosti potrošnje dizel goriva i benzina objašnjen linearnim odnosom sa BDP-om i prosječnim ponderiranim cijenama na uvozu.

¹⁹ p-vrijednost je najmanji nivo signifikantnosti pri kojem možemo odbaciti nultu hipotezu. Nulta hipoteza je podržavana hipoteza koja se drži istinitom, sve dok ne postoje dovoljni dokazi za suprotno (u našem slučaju nultom hipotezom se pretpostavlja da nezavisna varijabla nema uticaja na zavisnu) .

²⁰ Konstanta modela

Kako još nismo došli do visokog koeficijenta determinacije, ubacićemo u model i dodatne nezavisne varijable. Pokušali smo i sa varijablom „prosječna ponderirana visina akcize i putarine“, izračunatom na osnovu propisane visine akcize i putarine po litru po godinama i količinama potrošnje po vrstama derivata. U godinama 2009. i 2018. zakonska visina opterećenja nije bila jednaka tokom cijele godine, pa su visine ponderirane i brojem mjeseci primjene jednake stope nameta. Rezultati regresione analize prikazani su u jednačini (3) u Tabeli 4. Podešeni R^2 ovdje iznosi 80,2% ali je p-vrijednost uz varijablu „prosječna ponderirana visina akcize i putarine“ nezadovoljavajuća i iznosi 0,92. Navedena varijabla u ovom regresionom modelu nije značajan statistički prediktor dinamike potrošnje dizel goriva i benzina. Daljom analizom smo utvrdili da postoji visok stepen korelacije između nezavisne varijable „BDP“ i navedene varijable (83,7%), što objašnjava pomenutu visoku p-vrijednost.²¹ U daljoj analizi je varijabla „prosječna ponderirana visina akcize i putarine“ stoga isključena.

U jednačini (4) u Tabeli 4. su predstavljeni rezultati regresione analize gdje je uvedena sljedeća nezavisna varijabla „potrošnja lož ulja“. Potrošnja lož ulja je važna karika potrošnje dizel goriva i benzina, zbog zloupotreba u korištenju lož ulja kao pogonskog goriva. Podešeni R^2 u ovom regresionom modelu iznosi čak 86,7%, a sve varijable su signifikantne na nivou pouzdanosti od 5%.

Tabela 4. Rezultati regresione analize za potrošnju dizel goriva i benzina (u mil I) (2005-2019)

Varijabla	(1)	(2)	(3)	(4)
Intercept	509,914	769,434	778,665	1011,206
BDP (u mil KM)	0,029	0,028	0,029	0,023
p.p. cijena na uvozu (KM/l)		-171,607	-170,838	-122,377
p.p. akciza i putarina (KM/l)			-48,743	
potrošnja lož ulja (u mil I)				-1,227
R^2	74,1%	84,5%	84,5%	89,5%
R^2 korig	72,2%	81,9%	80,2%	86,7%
Standardna greška procjene*	81,63	65,87	68,77	56,51
F- test**	37,27	32,61	19,95	31,30
Broj posmatranja	15	15	15	15
Nivo pouzdanosti	0,05	0,05	0,05	0,05

*Apsolutni pokazatelj reprezentativnosti modela (izražen u mjernim jedinicama nezavisne varijable)

** Test značajnosti svih regresionih varijabli

4. Zaključak

Iz analize sezonske komponente (Dio 2. priloga) vidjeli smo da potrošnja dizel goriva i BMB-a ima veći značaj sezonske komponente od potrošnje lož ulja. Iako bi statističari na osnovu gore izračunatih koeficijenta determinacije zaključili da postoji visoka povezanost sezonske komponente i mjesečnih udjela prihoda od akciza na derivate nafte i putarine, oslanjanje samo na ove indekse prilikom izrade mjesečnih projekcija prihoda moglo bi dovesti do značajnih grešaka procijenjenih mjesečnih iznosa, čak kada bi se godišnja projekcija pokazala u potpunosti tačnom. Vidjeli smo da je visina neregularne komponente koja se teško može predvidjeti veoma visoka, te je planiranje prihoda od indirektnih poreza moguće jedino na godišnjoj osnovi, u skladu sa osnovom procjena makroekonomskih pokazatelja (DEP).

²¹ Ukoliko bi iz analize izbacili varijablu „BDP“, p-vrijednost bi onda bila zadovoljavajuća za koeficijent varijable „prosječna ponderirana visina akcize i putarine“, ali bi vrijednost podešenog koeficijenta determinacije značajno pala (56,4%).

Iz prikazane regresione analize (Dio 3. priloga) takođe možemo vidjeti sve složenosti procesa planiranja prihoda od indirektnih poreza, odnosno od akciza na derivate nafte i putarine, te pripadajućeg dijela PDV-a. Rezultati regresije sumiraju informacije sadržane u podacima i ne dokazuju uzročno posljedičnu vezu, ali pružaju dokaze koji je podupiru.

Čak i kada bi tačno raspolagali informacijama o kretanju BDP-a, prosječnih ponderiranih cijena dizela i benzina na uvozu, te potrošnji lož ulja, na osnovu prikazanog modela ne bi sa stopostotnom sigurnošću mogli procijeniti količine potrošnje naftnih derivata. Koeficijent determinacije od 86,7% pokazuje da postoji značajan postotak varijabilnosti potrošnje koji nije objašnjen regresionim modelom (13,3%). Taj postotak bi se sigurno povećao kada bi u analizu ubacili 2020. godinu, u kojoj su efekti korona virusa donijeli značajne distorzije na tržište derivata nafte.

Na kraju možemo zaključiti da je za kvalitetne izrade projekcija prihoda potrebna kombinacija teorije, iskustva u ekonomskim tokovima, te, na kraju, dobra statistička analiza.

Robna razmjena za period januar - juni 2020. godine

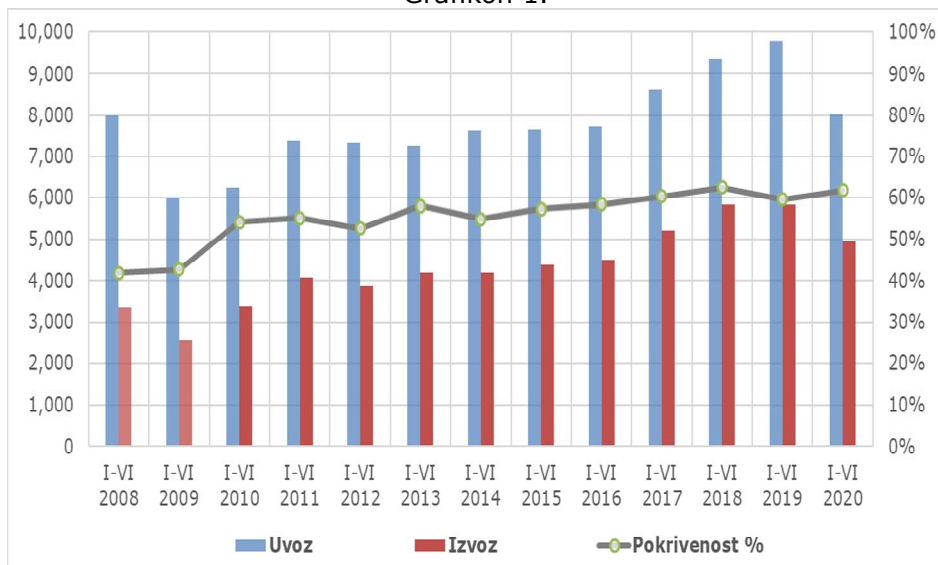
(piše: Mirjana Popović, stručni savjetnik - makroekonomista)

Analizom robne razmjene Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: BiH) sa drugim zemljama, za period januar - juni 2020. godine (u daljem tekstu: I-VI 2020) koja je nastavak analize vanjskotrgovinske razmjene BiH za prvi kvartal 2020. godine, naglasak je stavljen na uticaj trenutnih globalnih kretanja. Za potrebe analize kretanja uvoza, izvoza i trendove određenih grupa proizvoda za I-VI 2020. godine, kao uzorak je korišten period prvih šest mjeseci tekuće, kao i isti period prethodnih godina, analizirajući stanje vanjskotrgovinske razmjene u toku i prije restrikcija uvedenih zbog pandemije virusa korona.

1. Glavna kretanja u vanjskotrgovinskoj razmjeni

U prvih šest mjeseci 2020. godine, BiH je zabilježila pad obima vanjskotrgovinske razmjene. Izvoz je manji za 15,1%, dok je uvoz manji za 18,0% u odnosu na prvih šest mjeseci prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 61,7% i veća je za 3,5 p.p. u odnosu na isti period prethodne godine.

Grafikon 1.

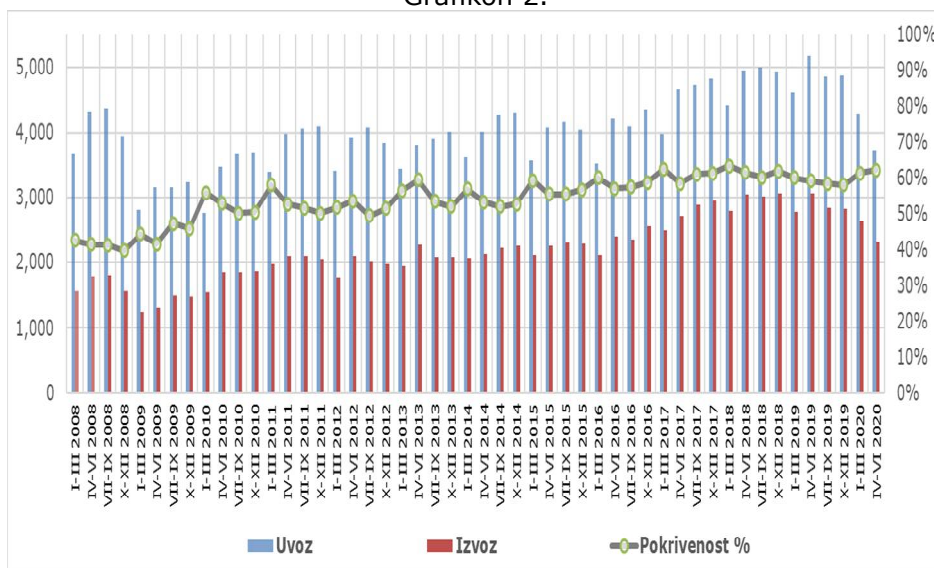
Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Grafikon 1. prikazuje kretanje robne razmjene BiH sa inostranstvom za prvih šest mjeseci u periodu 2008-2020. godina. Predstavljene su vrijednosti uvoza i izvoza u milionima KM (lijeva vertikalna skala), te procentualne vrijednosti pokrivenosti uvoza izvozom (desna vertikalna skala) za posmatrani period.

Iako je u prvih šest mjeseci ove godine zabilježen pad obima vanjskotrgovinske razmjene, u ovom periodu zabilježeno je ukupno smanjenje vanjskotrgovinskog deficita od 22,3% u odnosu na isti period prethodne godine. S obzirom da je uvoz smanjen zbog vanrednih okolnosti, smanjenje vanjskotrgovinskog deficita se ne može posmatrati s pozitivne strane već predstavlja posljedicu opadanja cjelokupne vanjskotrgovinske aktivnosti, a zbog krize prouzrokovane pandemijom Covid-19 izazvanom koronavirusom koja se može okarakterizirati kao jedna od najozbiljnijih prijetnji ekonomiji BiH.

Grafikonom 2 prikazano je kvartalno kretanje uvoza i izvoza, te pokrivenost uvoza izvozom od prvog kvartala 2008. godine do drugog kvartala 2020. godine (I-III 2008 - IV-VI 2020). Posmatrajući kretanje, primjećuju se sezonske oscilacije vidljive na početku svake godine gdje je robna razmjena BiH sa inostranstvom u toku jedne godine najmanja u prvom kvartalu, što u tekućoj godini nije slučaj. Restriktivne mjere uvedene zbog pandemije koronavirusa uzrok su smanjenja uvoza i izvoza u drugom kvartalu u odnosu na prvi kvartal 2020. godine. Dok trend kretanja robne razmjene do 2020. godine u posmatranom vremenskom periodu prikazuje povećanje uvoza i izvoza u drugom kvartalu u odnosu na prvi kvartal, u tekućoj godini uvoz u drugom kvartalu u odnosu na prvi kvartal manji je za 12,92%, dok je izvoz manji za 11,69%.

Grafikon 2.

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

U tabeli 1 prikazan je procenat povećanja/smanjenja vanjskotrgovinske razmjene na mjesečnom nivou za prvih šest mjeseci 2020. godine, a u odnosu na isti period 2019. godine. Iz tabele je vidljivo da su globalne i nacionalne mjere suzbijanja virusa dovele do pada aktivnosti i potrošnje u zemlji, što je rezultiralo padom ukupnog izvoza i uvoza.

Tabela 1.

	jan 2020 / jan 2019	feb 2020 / feb 2019	mar 2020 / mar 2019	apr 2020 / apr 2019	maj 2020 / maj 2019	jun 2020 / jun 2019	Q2 2020 / Q2 2019
Izvoz	0.0	-0.3	-14.2	-32.7	-28.3	-10.8	-15.1
Uvoz	-4.4	1.2	-16.3	-35.2	-34.6	-11.9	-18.0
Obim	-2.6	0.6	-15.6	-34.3	-32.3	-11.5	-16.9
Pokrivenost	4.5	-1.5	2.5	3.9	9.5	1.3	3.5
Deficit	-12.9	3.4	-19.0	-38.9	-42.8	-13.7	-22.3

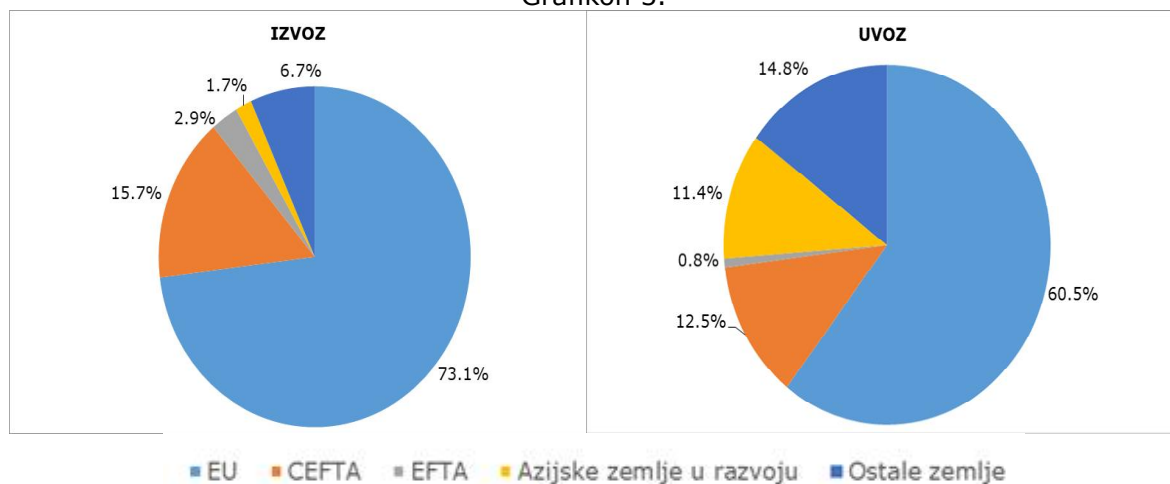
Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Posmatrajući kretanje vanjskotrgovinske razmjene na mjesečnom nivou tekuće godine, u martu je zabilježen početak značajnijeg pada izvoza i uvoza u odnosu na isti period prethodne godine. Mart mjesec zvanično predstavlja početak prirodne nesreće uzrokovane pandemijom Covid-19 u BiH, odnosno novonastalo stanje koje je nastavljeno i u narednim mjesecima. Najveći pad izvoza i uvoza zabilježen je u aprilu kada su mjere suzbijanja pandemije bile najrigoroznije.

1.1. Vanjskotrgovinska razmjena BiH prema najznačajnijim regionima za period I-VI 2020. godine

U grafikonu 3 prikazan je procenat učešća najznačajnijih regiona u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa BiH u prvih šest mjeseci 2020. godine.

Grafikon 3.

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

EU²² kao najznačajniji partner BiH u vanjskotrgovinskoj razmjeni, u prvih šest mjeseci 2020. godine učestvuje sa 73,1% izvoza i 60,5% uvoza. Izvoz u zemlje EU u posmatranom periodu manji je za 16,8%, dok je uvoz manji za 20,1% u odnosu na isti period prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 74,6%, što je za 3,0 p.p. veće u odnosu na isti period 2019. godine.

Zemlje članice CEFTA²³ u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa BiH u prvih šest mjeseci tekuće godine učestvuju sa 15,7% izvoza i 12,5% uvoza. Izvoz je manji za 14,9%, dok je uvoz manji za 12,1%

²² Evropska Unija

²³ Central European Free Trade Agreement (CEFTA) - Ugovor o slobodnoj trgovini zemalja centralne Evrope (Albanija, BiH, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Moldavija, Srbija i UNMIK/Kosovo)

u odnosu na isti period prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 77,6 %, što je za 2,5 p.p. manje u odnosu na isti period 2019. godine.

Zemlje članice EFTA²⁴ u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa BiH u prvih šest mjeseci tekuće godine učestvuju sa 2,9% izvoza i 0,8% uvoza. Izvoz je veći za 2,2%, dok je uvoz veći za 16,0% u odnosu na isti period prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 215,4%, što je za 38,3 p.p. veće u odnosu na isti period 2019. godine.

BiH je u vanjskotrgovinskoj razmjeni sa grupom azijskih zemalja u razvoju, u prvih šest mjeseci 2020. godine ostvarila 1,7% izvoza i 11,4% uvoza. Od ukupno ostvarenog uvoza iz ove grupe zemalja, 69,0% se odnosi na uvoz iz Kine. Izvoz je veći za 2,2%, dok je uvoz manji za 10,8% u odnosu na isti period prethodne godine. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 9,1%, što je za 1,2 p.p. veće u odnosu na isti period 2019. godine.

1.2. Vanjskotrgovinska razmjena BiH prema najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima za period I-VI 2020. godine

U tabeli 2 prikazano je učešće u izvozu prema deset najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera BiH u prvih šest mjeseci 2019. i 2020. godine. Takođe, prikazan je procenat povećanja/smanjenja izvoza u prvoj polovini tekuće godine, u odnosu na isti period prethodne godine.

Tabela 2.

BH IZVOZ (% učešća)				
R.Br.	Zemlja	I-VI 2019	I-VI 2020	porast (%)
1	Njemačka	14.7	15.9	-8.4
2	Hrvatska	12.6	13.8	-6.8
3	Srbija	10.8	10.6	-16.4
4	Austrija	9.4	9.9	-10.8
5	Italija	12.1	9.3	-34.9
6	Slovenija	8.7	8.8	-14.8
7	Crna Gora	3.4	3.1	-20.7
8	Turska	2.4	2.7	-4.4
9	Švicarska	2.1	2.6	3.4
10	Holandija	2.3	2.3	-17.5
	ostale zemlje	21.5	21.1	-16.7
	ukupno	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Iz tabele se vidi da je najznačajniji partner, odnosno zemlja u koju je BiH najviše izvozila u prvih šest mjeseci 2020. godine, Njemačka. Ona je istovremeno i najznačajniji izvozni partner BiH u EU. U istom periodu, iz grupe zemalja članica CEFTA regiona, BiH je najviše izvozila u Srbiju, dok najveći izvoz iz BiH u zemlje EFTA regiona bilježi Švicarska, koja je i jedina zemlja u koju je BiH više izvozila u prvih šest mjeseci tekuće u odnosu na isti period prethodne godine.

U tabeli je prikazan i procenat povećanja/smanjenja izvoza. Izvoz u Italiju najviše je opao, 34,9%, a s obzirom na ranu pojavu koronavirusa te rano uvođenje mjera za sprječavanje širenja virusa u toj zemlji, pri čemu je početkom tekuće godine došlo do značajnijeg pada aktivnosti, odnosno do pada ukupne robne razmjene. Ograničavanje vanjskotrgovinske razmjene nastavljeno tokom

²⁴ Evropsko udruženje slobodne trgovine koje ujedinjuje tržišta Švajcarske, Norveške, Islanda i Lihtenštajna
Banja Luka: Bana Lazarevića, 78 000 Banja Luka, Tel/fax: +387 51 335 350, E-mail: oma@uino.gov.ba
Sarajevo: Zmaja od Bosne 47b, 71 000 Sarajevo, Tel:+387 33 246 081, Fax:+387 033 246 080, Web: www.oma.uino.gov.ba

čitavog prvog polugodišta tekuće godine, prouzrokovalo je značajan pad izvoza koji je BiH zabilježila i sa drugim zemljama.²⁵

U tabeli 3 prikazano je učešće u uvozu u BiH prema deset najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera zemlje u prvih šest mjeseci 2019. i 2020. godine. Takođe, prikazan je procenat povećanja/smanjenja uvoza u prvoj polovini tekuće godine, u odnosu na isti period prethodne godine.

Tabela 3.

BH UVOZ (% učešća)				
R.Br.	Zemlja	I-VI 2019	I-VI 2020	porast (%)
1	Njemačka	12.2	12.4	-17.0
2	Italija	11.6	11.6	-17.8
3	Srbija	10.4	11.1	-12.3
4	Hrvatska	10.1	9.0	-27.2
5	Kina	7.3	7.9	-12.0
6	Turska	4.8	5.1	-14.0
7	Slovenija	4.6	4.9	-13.7
8	Austrija	3.6	4.0	-10.1
9	Poljska	3.0	3.0	-16.4
10	Mađarska	2.8	2.7	-18.5
	ostale zemlje	29.6	28.4	-21.2
	ukupno	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

Iz tabele se vidi da je najznačajniji partner, odnosno zemlja iz koje je BiH najviše uvozila u prvih šest mjeseci 2020. godine, Njemačka. Ona je istovremeno i najznačajniji uvozni partner BiH iz EU. U istom periodu, od partnera iz grupe zemalja članica CEFTA regiona, BiH je najviše uvozila iz Srbije, dok je iz grupe azijskih zemalja u razvoju najveći uvoz u BiH zabilježen iz Kine.

U tabeli je prikazan i procenat povećanja/smanjenja uvoza, prilikom čega se vidi da je uvoz iz Hrvatske najviše opao, 27,2%. Isto kao i na pad izvoza, kriza prouzrokovana ranim uvođenjem mjera te restrikcijama nastalim pojavom pandemije, uticala je na značajan pad uvoza iz Italije, 17,8%, kao jednog od najznačajnijih vanjskotrgovinskih partnera BiH. Takođe, uvoz iz Mađarske, Njemačke, Kine i drugih najznačajnijih uvoznih partnera BiH, u velikom je padu.

1.3. Vanjskotrgovinska razmjena BiH prema vrsti proizvoda za period I-VI 2020. godine

U tabeli 4 prikazano je učešće u izvozu deset najznačajnijih grupa proizvoda u prvih šest mjeseci 2019. i 2020. godine. Takođe, tabelom je predstavljen procenat povećanja/smanjenja izvoza određene vrste robe.

²⁵ Poređenje izvoza u Tursku u prvih šest mjeseci tekuće godine sa izvozom u istom periodu prethodne godine, nije relevantno zbog problema prouzrokovanih zastojem izvoza u prošloj godini, a kao posljedica neratifikacije Sporazuma o slobodnoj trgovini.

Od prikazanih deset najznačajnijih grupa proizvoda, samo jedna grupa proizvoda kodne oznake 39 - Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa, ostvarila je pozitivan izvoz u odnosu na isti period prošle godine. Izvoz preostalih najznačajnijih grupa proizvoda značajno je smanjen.

Tabela 4.

IZVOZ (% učešća)					
R.br.	kod	Opis kodne oznake	I-VI 2019	I-VI 2020	porast (%)
1	94	Namještaj; oprema za krevete i sl. proizvodi (madraci, jastuci i sl.); svjetiljke i dr. rasvjetna tijela, koja nisu uključena na drugom mjestu;	9.0	8.9	-15.6
2	27	Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; bitumenske materije; mineralni voskovi	8.4	8.1	-18.6
3	85	Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i sl.	6.8	7.9	-1.9
4	84	Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine, aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	7.1	7.1	-14.7
5	73	Proizvodi od željeza i čelika	6.6	6.9	-10.3
6	44	Drvo i proizvodi od drveta; drveni ugalj	6.4	6.5	-12.8
7	64	Obuća, nazuvci i slični proizvodi; dijelovi tih proizvoda	6.4	6.1	-19.0
8	28	Neorganski hemijski proizvodi; organska i neorganska jedinjenja plemenitih metala, metala rijetkih zemlji, radioaktivnih elemenata i izotopa	5.6	5.3	-19.5
9	39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	4.0	4.9	4.1
10	72	Željezo i čelik	5.2	4.1	-32.9
I		Ukupno (1-10)	65.5	65.9	-14.5
II		Ostali proizvodi	34.5	34.1	-16.2
		UKUPNO (I + II)	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

U tabeli 5 prikazano je učešće u uvozu deset najznačajnijih grupa proizvoda u prvih šest mjeseci 2019. i 2020. godine. Takođe, predstavljen je procenat povećanja/smanjenja uvoza određene vrste robe.

Od prikazanih deset najznačajnijih grupa proizvoda, samo jedna grupa proizvoda kodne oznake 30 - Farmaceutski proizvodi, ostvarila je pozitivan uvoz u odnosu na isti period prethodne godine. Kao kod izvoza, uvoz preostalih najznačajnijih grupa proizvoda, takođe je značajno smanjen.

Tabela 5.

UVOZ (% učešća)					
R.br.	kod	Opis kodne oznake	I-VI 2019	I-VI 2020	porast (%)
1	27	Mineralna goriva, mineralna ulja i proizvodi njihove destilacije; bitumenske materije; mineralni voskovi	15.2	10.0	-39.0
2	84	Nuklearni reaktori, kotlovi, mašine, aparati i mehanički uređaji; njihovi dijelovi	8.6	7.2	-22.4
3	87	Vozila, osim željezničkih ili tramvajskih vozila i njihovi dijelovi i pribor	8.3	6.3	-30.4
4	85	Električne mašine i oprema i njihovi dijelovi; aparati za snimanje ili reprodukciju zvuka; televizijski aparati za snimanje ili reprodukciju slike i zvuka i sl.	6.2	5.8	-12.9
5	39	Plastične mase i proizvodi od plastičnih masa	5.6	5.6	-8.0
6	30	Farmaceutski proizvodi	3.3	3.9	7.8
7	72	Željezo i čelik	3.6	3.0	-20.7
8	73	Proizvodi od željeza i čelika	2.8	2.5	-16.0
9	76	Aluminij i proizvodi od aluminija	2.6	2.1	-24.0
10	48	Papir i karton; proizvodi od papirne mase, papira ili o	1.9	1.9	-9.1
I		Ukupno (1-10)	58.1	48.2	-22.9
II		Ostali proizvodi	41.9	51.8	14.7
		UKUPNO (I + II)	100.0	100.0	

Izvor: Agencija za statistiku BiH, prikaz OMA

2. Zaključak

U prvih šest mjeseci tekuće godine zemlja se suočila sa posljedicama problema na globalnom nivou, a pod uticajem recesije uzrokovane mjerama koje su preduzete u čitavom svijetu nakon pojave koronavirusa. Tako je, vanjskotrgovinska razmjena BiH, odnosno uvoz i izvoz u prvoj polovini tekuće godine u velikom padu, pri čemu je zabilježen veći pad uvoza od izvoza roba i usluga iz zemlje. Iz podataka se može zaključiti da su mjere koje su mnoge zemlje, kao značajni vanjskotrgovinski partneri BiH, preduzele u borbi protiv pandemije, znatno ugrozile ukupnu ekonomsku aktivnost zemlje. Mjere kao što su ograničavanje i prestanak rada poslovnih subjekata, zatvaranje granica, poremećaj u lancima snabdijevanja, rezultirale su padom domaće i strane potražnje, što je direktno uticalo na razmjenu roba i usluga. Pojedini sektori koji su više orijentirani ka domaćem tržištu nisu direktno pogođeni novonastalom situacijom.

Pandemija koronavirusa u svijetu kao najveći uzrok negativnih kretanja mogla bi dodatno ugroziti vanjskotrgovinsku razmjenu kako u BiH i čitavom svijetu i u drugoj polovini ove godine. S obzirom da virus ne miruje, u drugoj polovini tekuće godine moguće je očekivati porazne podatke o vanjskotrgovinskoj razmjeni. Međutim, nakon proljetnog udara pandemije na privredu BiH koja je uvozno orijentirana, zemlji je neophodno "oživljavanje" vanjskotrgovinske aktivnosti, posebno u poslovanju sa zemljama EU kao najznačajnijim vanjskotrgovinskim partnerima.